

DE
TOEKOMST
IS ER AL

INGRID VAN DE VEGTE

*Bevindingen
in Fryslân*

NOORDBOEK

© 2023 Ingrid van de Vegte | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp en boekverzorging: Barbara Jonkers

Foto's: FSP

ISBN 97 894 6471044 1

NUR 401 | 520

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

INLEIDING 6

I	JONG EN OUD IN FRYSLÂN, KRIMP OF GEEN KRIMP	9
	TUSSEN KANSEN EN VAKMANSCHAP	19
	PARTICIPATIE	21
	MANTELZORG	23
II	WORTELS EN GESCHIEDENIS	27
	MIENSKIP INCLUSIEF	36
	VERENIGT U	38
	PARTICIPATIEPARADOX	40
III	BELANG EN IMPACT VAN ONDERZOEK	43
	DE WAARDE VAN CULTUUR	52
	EN TOCH GAAT HET BETER	54
	INITIATIEF EN HET ALGEMEEN BELANG	56
IV	DE FRIESE PARADOX	59
	START UITGIFTE	70
	WONEN IS GELD VERDIENEN	72
	HEBBEN WE WAT GELEERD?	74
V	SAMENWERKEN IN FRYSLÂN EN DAARBUITEN	77
	COÖPERATIE FRYSLÂN	86
	EMPATHIE	88
	CONTINUÏTEIT	90
VI	DE TOEKOMST IS ER AL	93
	VERHAAL	103
	RUIMTELIJKE UITDAGING	105
	HET BROEIT IN MIJ	107

DANKWOORD 109

MAG HET WAT ZACHTER 110

VERWIJZINGEN, BRONNEN 112

INLEIDING

Ruim elf jaar hield ik, een niet-Fries, me intensief bezig met Fryslân. Eerst als directeur-bestuurder van de Friese steunorganisatie Partoer, die in die vorm niet meer bestaat, en de afgelopen acht jaar van het Fries Sociaal Planbureau, FSP. Een nieuw fenomeen, dat in die acht jaar zijn vorm heeft gevonden en zijn bijdrage heeft geleverd met onderzoek, kennis, monitors, panels, presentaties en vele publicaties. Interessante jaren waarin eerst de grote decentralisatie van het gehele sociale domein naar gemeenten zijn vorm kreeg en de laatste tijd de overdracht plaatsvindt van de ruimtelijke opgaven naar provincie en gemeenten. De regionale overheden kregen een grotere rol, moesten daarin meer samenwerken en veel Friese gemeenten zijn in verband met het grotere takenpakket samengevoegd, opgeschaald.

Het was een tijd waarin Leeuwarden en Fryslân op de culturele kaart zijn gezet met Leeuwarden-Fryslân 2018. In dat jaar was de Friese hoofdstad culturele hoofdstad van Europa. Eerst de weg er-naartoe en vervolgens het jaar vol evenementen, bezoekers, trots en de ‘legacy’. Het bracht veel elan en vertrouwen naar Fryslân. Er werden meer verbanden gesmeed, grotere plannen gemaakt en inclusiviteit werd een belangrijk thema. Het mooie credo ‘iepen mienskip’ geeft aan waar het om ging en gaat: samen en voor iedereen.

Een tijd waarin de gevreesde krimp niet echt kwam, maar we wel steeds meer gevolgen van vergrijzing en ontgroening zagen. Verdere leegloop van vooral het platteland en aan de rand, sluiting van meer voorzieningen. De houdbaarheid van zorg, vervoer, onderwijs, verenigingen, dorpshuizen, etcetera, staat in veel plaatsen ter discussie. De veerkracht van de inwoners als kampioen vrijwilligerswerk en, bewonderenswaardig, de nog verdere toename van initiatieven van onderop maken veel kleine gemeenschappen leefbaar. Maar de demografische veranderingen leiden onherroepelijk

tot aanpassing, soms door minder, soms door anders, slimmer, efficiënter. Het samenspel tussen overheid en inwoners is een balanceract die leidt tot frustraties aan beide kanten, maar ook tot nieuwe verhoudingen en acceptatie van nieuwe oplossingen.

Een tijd waarin een pandemie ons lamlegde, waarin we thuis moesten werken, geen sport, geen cultuur, geen reizen, geen ontspanning en soms geen aandacht of kunnen meedoen. Het leerde ons onze zegeningen te tellen, maar het polariseerde ook. Het voor- of tegen-denken en de steeds extremere uitingen jegens elkaar en de gezagsdragers namen ernstige vormen aan. En we zijn daar zeker niet van af. In het landbouwdebat komt tot op heden veel onredelijkheid naar boven en veel wantrouwen jegens de overheid en andersdenkenden, waarbij het uitstellen van moeilijke besluiten een factor van betekenis is. De tegenstellingen tussen groepen, ook tussen met wie het goed gaat en met wie minder, nemen toe. Dit is des te zorgelijker omdat ons nog meer en andere grote en moeilijke veranderingen te wachten staan.

Een tijd waarin het FSP de Friese paradox ‘uitvond’ en daarmee feitelijk onderbouwde wat Fryslân al wist: wij houden van meer dan geld en ambitie. Elkaar helpen, de rust en de ruimte en onze eigenheid zijn ons minstens zoveel waard. ‘Lok op I’ werd daarom de titel van het bestuursakkoord van de Provincie en het begrip Brede Welvaart is inmiddels breed en zeer passend bij Fryslân op allerlei plekken, in gemeenten, bedrijven en organisaties, het nieuwe kader.

Welke impact het FSP op de ontwikkelingen heeft gehad, is niet precies vast te stellen maar het is niet onopgemerkt gebleven. In dit boek staan beschouwingen van mij, bevindingen bij veranderende tijden en een bewegend Fryslân. Soms gebaseerd op het onderzoekswerk van het FSP, soms de weerslag van de vele gesprekken, discussies bij presentaties en waarnemingen die ik als organisator en als amateur-antropoloog in Fryslân kon doen. Ik schreef de laatste drie jaar tweewekelijks een column in het *Friesch Dagblad*. Daarvan is een aantal opgenomen in dit boek.

Ik heb genoten van Fryslân.

Ingrid van de Vegte, maart 2023

I

JONG EN OUD
IN FRYSLÂN,
KRIMP OF
GEEN KRIMP

Is er nu wel of niet sprake van krimp in Fryslân? Die vraag werd een aantal jaren geleden vaak gesteld. De laatste tijd verstomde de discussie en werd krimp genuanceerd, zo niet onschadelijk gemaakt. Maar vergrijzing, ontgroening en als mogelijk gevolg daarvan krimp hadden altijd de volle aandacht van het FSP. De demografische verandering is een constante in de hoofdvraag van het FSP: hoe gaat het gaat met inwoners in veranderende omstandigheden?

Vaak was het antwoord op de krimpvraag dat er nu (nog) geen krimp is, maar dat er wel demografische verandering met gevolgen zijn. En dat die uiteindelijk wel tot krimp zullen leiden in grote delen van Fryslân. Tussen 1988 en 2020 groeide de Friese bevolking van 600.000 naar ruim 650.000 inwoners. Vanaf 2011 kromp de bevolking heel licht en vanaf 2016 groeide die weer heel licht. Kleine getallen. Op dit moment wonen er meer inwoners in Fryslân dan ooit tevoren. Waar krimp alarmeerde, discussie veroorzaakte over het gebruik van die term, beleidsnota's in het leven riep en anticiperregio's voortbracht, deed de feitelijke demografische verandering niet zoveel in het debat. Maar in de praktijk en vooral in kleine dorpen en aan de randen van Fryslân werd die verandering dagelijks gevoeld.

Ontgroening

De verandering hield namelijk in dat er minder kinderen werden geboren, de zogenoemde ontgroening. Er wonen nu 14.000 kinderen en jongeren (0-25 jaar) minder in Fryslân dan tien jaar geleden. En dus sloten steeds meer basisscholen. Er werd gelobbyd voor andere rekenmethoden om scholen open te houden op het platteland en er vonden verhitte discussies plaats met schoolbesturen en in

gemeenteraden. Sluiting werd extra zwaar gevoeld in dorpen waar daarvoor al vrijwel alle voorziening verdwenen waren. De gevolgen van het sluiten van scholen voor de leefbaarheid van dorpen zijn op allerlei manieren onderzocht. Uiteindelijk blijken ze meestal mee te vallen. Het is deels een rouwproces, omgaan met verlies waarna aanpassing volgt. Soms treurden vooral de opa's en oma's, die het meest gehecht waren aan het beeld van het oude dorp, terwijl de ouders zelf hun conclusies trokken en bovendien vaak de kwaliteit van de school verderop al eerder verkozen boven de kleine dorps-school.

Genoeg aan de hand dus, maar het leek allemaal nog wat op zichzelf te staan. Het ging vooral over leefbaarheid en nog weinig over de totale impact van de reeds lang ingezette demografische veranderingen. Zo werden middelbare scholen toch verrast toen hun plattelandslocaties door lagere leerlingaantallen onder druk kwamen te staan en ook het mbo en het hbo zijn inmiddels aan de beurt. Zij moeten aanpassingen treffen vanwege de daling van het aantal studenten en er tegelijk voor zorgen dat ze kwaliteit blijven leveren.

Door alle gesprekken over krimp kwam ik tot de conclusie dat krimp een goede term was om mee te nemen naar Den Haag en daar een beroep te doen op subsidies en specifieke regelgeving. Ministeries hadden speciale afdelingen daarvoor en randprovincies die te kampen hadden met krimp gingen samenwerken. Het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland ontstond, met een door de noordelijke provincies ingestelde leerstoel voor krimp onderzoek. Anderzijds bleek alleen al de term krimp juist een belemmering te vormen voor investeringen, bedrijfsvestigingen of het trekken van nieuwe inwoners. Het zou een selffulfilling prophecy zijn. Krimp werd daardoor ook een politiek woord. Geloof in de zelfredzaamheid van een regio met eigen aantrekkingskracht, voor de meer liberale en lokale partijen die krimp niet meer wilden benoemen. Gebrek aan eigen kracht onder ogen zien en subsidies gebruiken, voor de middenpartijen met goede landelijke banden die de dreigende krimp bleven uitventen. Uiteindelijk verdween de term krimp overal naar de achtergrond. Omdat de absolute krimp dus nog wat uitgesteld is en termen als 'de kracht van het platteland'

ervoor terugkwamen. De hoop is nu dat de rust en ruimte wellicht niet heel veel bedrijven maar toch in ieder geval nieuwe inwoners zal trekken, zeker na corona.

Wonen en migratie

De mogelijkheid dat veel mensen naar Fryslân zullen komen om te wonen en te werken, houdt de wens om te groeien levend. Veel gemeenten streven naar bescheiden groei. Opgeteld zou die groei voor heel Fryslân trouwens meer dan bescheiden zijn. Afijn, door de mogelijkheid meer thuis te werken en de woningschaarste elders in het land (al zijn de huizen in Fryslân al tijden goedkoper dan elders) komen er wellicht meer mensen naar Fryslân. De makelaars geven mooie cijfers door over de snellere verkoop van huizen en stijgende prijzen. Inmiddels staan die prijzen in sommige gebieden alweer onder druk. Verkoopcijfers zeggen sowieso weinig over de aantallen mensen, die huizen werden eerder immers ook bewoond. Als alleenstaande ouderen vertrekken en grote gezinnen daarvoor terugkomen dan kan dit enig effect hebben, zeker als dit in een klein dorp een aantal malen aan de orde is. Op het totaal van Fryslân is dat nog niet echt te beoordelen, maar voor het eerst in tien jaar is er wel sprake van een licht bevolkingsoverschot. Dat komt door migratie, doordat meer mensen naar Fryslân komen dan eruit vertrekken, maar het is vooral het gevolg van gezinsherenigingen van statushouders. En van die groep weten we dat maar een klein deel vervolgens definitief in Fryslân blijft. De meesten verhuizen zodra dat kan naar steden waar meer mensen uit de eigen bevolkingsgroep wonen, meer voorzieningen zijn en werk is. Een zwaluw maakt nog geen zomer en vogels zijn sowieso gauw gevlogen. Landelijk is de bevolkingsomvang van Nederland in tien jaar met ruim een miljoen toegenomen, in Fryslân kwamen er nog geen tienduizend bij.

Voorzieningen

Het is een feit dat in de kleinere dorpen – en daarvan zijn er heel veel in Fryslân – steeds minder voorzieningen beschikbaar zijn. Zowel publieke voorzieningen, zoals zwembad, school, bibliotheek, dorps huis, theater, huisarts en andere zorg, als commercie (winkels, banken, tankstations, etcetera) concentreren zich in de

grotere kernen. Deels is dit een gevolg van demografische ontwikkelingen, maar zoals gezegd is er nog nauwelijks sprake van echte krimp. In de publieke sector spelen hierbij de opvattingen over wat rendabel is en wat iets mag kosten en in het bedrijfsleven gaat het om de benodigde opbrengst. De methodes om een en ander te verwezenlijken, opschalen en automatiseren, halen in zekere zin het leven uit kleine dorpen. Het platteland vreest al lange tijd dat de opschaling, uit politieke wens dan wel economische noodzaak, steeds verder zal gaan.

Publieke voorzieningen worden herverdeeld in heringedeelde gemeenten, toegewezen aan kernen en moeten op de begroting kostendekkend worden. Gemeenten worstelen met hun grote taken in het sociaal domein, de wettelijke uitvoeringstaken, de kwaliteit en de kosten van hun eigen apparaat en zien vaak het snijden in publieke voorzieningen als de enige mogelijkheid om structureel kosten te besparen. Hetzelfde speelt zich af bij de concessies voor het openbaar vervoer in de provincie, waarbij men de kosten beperkt wil houden. Een mechanisme is dat er voor de rentabiliteit meer passagiers nodig zijn, maar dat er tegelijk minder bussen rijden waardoor men voor eigen vervoer kiest.

Waar komt de noodzaak van rentabiliteit van publieke voorzieningen eigenlijk vandaan? Toen er nog wel op kleine schaal en dus op veel meer plekken dan tegenwoordig voorzieningen beschikbaar waren, bevonden de algemene welvaart, het BNP, de inkomens en het overheidsbudget zich op een veel lager niveau dan nu het geval is. We kunnen een fijnmazig net van voorzieningen betalen, maar we doen het niet. Dat is onbevredigend. Een deel van het plattelandse onbehagen ontstaat door het gebrek aan en het verlies van voorzieningen. Het besef dat de overheid niet voor iedereen, stad en platteland, oost en west, dezelfde voorzieningen wil creëren, terwijl iedereen dezelfde rechten heeft en dezelfde belasting betaalt, zorgt voor afstand en wantrouwen. Een zich verder terugtrekkende overheid leidt zeker tot meer eigen initiatief en andere oplossingen, maar zorgt er ook voor dat de overheid minder nodig is. En als diezelfde overheid vervolgens om gedragsveranderingen vraagt, bijvoorbeeld ten behoeve van de energietransitie of om corona te bestrijden, dan kan die, zo blijkt soms al, van een

koude kermis thuishkomen. Een overheid die minder zorgt, minder levert, kan minder terugvragen. Het gaat hier om het sociaal contract tussen overheid en burgers.

Echt veel ouderen

Een andere kant van de ontgroening is de vergrijzing. Vanaf de opening van het FSP gaat het daarover. In 2000 was 14 procent van de bevolking ouder dan 65, inmiddels is dat 22 procent en dat groeit door naar boven de 30 procent. In vrijwel elke presentatie komt dit aan de orde, met het bewegende plaatje van de bevolkingspiramide als voorspelbaar beeld dat toch telkens weer verrast. ‘Oh, is de groep ouderen echt zo groot?’ Ja dus, en ik haast me dan om toe te voegen dat dit géén prognose betreft – die kun je ter discussie stellen, zoals in ‘wij mogen hier niet bijbouwen en dan is het geen wonder dat er geen mensen bij komen’ – maar realiteit: dit zijn de mensen die hier nu wonen. En een grote groep gaat richting pensioen. De komende jaren krijgt de arbeidsmarkt veel last van een grote groep die stopt met werken. Deze groep is ruim groter dan het aantal jongeren dat instroomt. In verschillende sectoren is dat nu al merkbaar. Conjuncturele ontwikkelingen verhulden dit probleem een tijd, ook nu kan een mogelijke recessie de werkeloosheid weer doen oplopen, maar het is een feit dat we met flink veel minder mensen het werk moeten doen.

In Fryslân slaat de vergrijzing harder toe dan gemiddeld in Nederland; er zijn meer oude ouderen en minder jongeren. Daarnaast is het aantal mensen dat thuiszorg krijgt of gebruik maakt van de gemeentelijke WMO-voorzieningen hoger dan in de rest van het land. Tussen 2016 en 2020 is het percentage mensen dat mantelzorg verleent afgenomen van 14 naar 12 procent en het aandeel van hen dat dit als erg zwaar ervaart is toegenomen. En een groot deel van die ouderen gaat nog veel ouder worden en zal veel zorg nodig hebben. En die zorg ontvangen ze het liefst thuis. Daarom blijven ze in hun woningen wonen en komen deze niet beschikbaar op de woningmarkt. Het is al lang bekend, de babyboom bestaat sinds hun geboorte, en toch doen we erg weinig met die kennis.

Een groot deel van de ouderen in Fryslân is heel actief en zolang ze vitaal genoeg zijn, zullen juist zij bijdragen aan de

leefbaarheid. Het is deze groep die veel aan mantelzorg en vrijwilligerswerk doet, zeker ook in verenigingen, in de zorg en charitas. Maar binnen tien à vijftien jaar zal een flink deel van hen minder vitaal zijn en zelf zorg nodig hebben. Dit zet de leefbaarheid in met name dorpen onder druk. Er zijn dorpen, veelal aan de rand van Fryslân, waar het aandeel 75-plussers tot over de helft zal stijgen. Dat zijn vaak ook de dorpen waar onderlinge hulp en steun een grote rol speelt. De meeste professionele voorzieningen zijn al lang geleden vertrokken en ook het vervoersaanbod houdt niet over. De vrijwilligersbusjes die het echte openbaar vervoer vervangen, hebben meestal vitale ouderen als chauffeur. Deze vitale ouderen helpen ook bij de administratie, het tuinonderhoud en het halen van boodschappen. En van hen zijn er steeds minder. En dan is er ook nog het tekort in de professionele zorg. Het idee dat iedereen thuis zelfs zeer specialistische zorg kan verwachten, zal op de schop moeten. Op dit moment zijn er in Fryslân al elfhonderd vacatures in de zorgsector en de berekeningen voor 2030 gaan in de richting van een tekort van zo'n achtduizend mensen. De grootste tekorten ontstaan in de zorg voor de vele zeer ouderen in de verpleeghuizen en in de intensieve thuiszorg. Het gaat dan vooral om verzorgenden op mbo-niveau. Maar de komende jaren gaan er ook veel huisartsen met pensioen. 43 procent van hen geeft aan moeite te hebben om partners of opvolgers te vinden en in Leeuwarden is bij een aantal huisartsen sprake van een patiëntenstop.

Er zal concentratie van zorg voor de grote groep mensen met dementie nodig zijn om deze nog met volwaardig en voldoende personeel te kunnen leveren. In de buurt van stations, winkels en andere voorzieningen zullen woningencomplexen nodig zijn om mensen zo lang mogelijk zelfstandig te laten zijn. Die zijn er nu weinig, en als ze er zijn, vinden ouderen ze (nog) niet aantrekkelijk. Het benadrukken van het zo lang mogelijk thuis kunnen wonen – bedoeld wordt het eigen huis, dat in de praktijk te groot en te onderhoudsgevoelig is – heeft ertoe geleid dat ouderen niet snel kiezen voor een andere woning. Het beeld is nog steeds dat je dankzij de thuiszorg nog lang niet hoeft te verhuizen en dan anticipeer je niet op een toekomst met minder mobiliteit en meer behoefte aan ondersteuning. En dat zorgt voor een gebrek aan doorstroming op de woningmarkt.

Het aantal mensen in Fryslân nam niet toe, maar het gemiddelde aantal mensen in een huis nam wel af. En dat gaat door. Hoewel het aantal inwoners naar verwachting nog gaat dalen (19.000 minder in 2040), zijn er ten gevolge van de kleinere huishoudens in het komende decennium 7.000 extra huizen nodig voor de huidige bevolking. Dat komt door de vergrijzing maar ook door het toenemende aantal alleenstaanden en eenoudergezinnen. Ouderen blijven vaak, ook alleen, wonen waar ze wonen. Het is de ouderen niet kwalijk te nemen. Meestal betreft het hun eigen huis, waardoor verhuizen financieel en sociaal niet aantrekkelijk is en de urgentie daartoe niet wordt gevoeld.

De wens om te bouwen is ook in Fryslân groot, liefst overal en in alle dorpen in ieder geval voor de ‘eigen jongeren’. De behoefte is er dus ook, maar het moge duidelijk zijn dat het vooral om mismatching gaat en dat nu veel bouwen over tien tot twintig jaar op verschillende plekken tot leegstand zal leiden. Met name de oudere huizen die slecht geïsoleerd en onderhouden zijn, zullen hun waarde verliezen. In het verleden leidde dit in de dorpskernen tot verwaarloosde panden, de rotte kiezen, en vaak was het de overheid die dit moest oplossen om de leefbaarheid en het aanzicht van de dorpskernen te beschermen.

Jongeren, Jong in Fryslân

Jongeren ervaren op dit moment vooral dat er voor hen geen plek is. De jongeren – ook in Fryslân – scoren slecht als het gaat om stress en andere psychische klachten. Naast de gevolgen van corona, de toenemende prestatie maatschappij en het permanent met beelden en informatie bezig zijn, is er sprake van een gebrek aan perspectief en veel onzekerheid. Kansen op een vaste baan, een hypotheek, een betaalbaar huis en een duurzame omgeving waarin voor hen nog groei mogelijk is, lijken vaak verkeken. Het leidt tot uitstel van keuzen, langer thuis blijven wonen, somberheid en een toenemend beroep op zorg en begeleiding.

In Fryslân treft dit vooral de jongeren die willen blijven werken, wonen en leven in deze provincie. In de FSP-publicatie *JONG in Fryslân* is nader beschreven wat jongeren die blijven en jongeren die vertrekken bezighoudt. De verschillen tussen de jongeren

komen daarin sterk naar voren, enigszins stereotype, maar ook realiteit. De jongeren die willen blijven, hebben vooral een opleiding op mbo-niveau gevolgd en hebben veel waardering voor de omgeving waarin ze opgroeiden. Voor hen is wonen in hun eigen omgeving, niet per se het dorp maar wel de regio, belangrijker dan het soort werk dat ze doen. De jongeren die vertrekken en waarschijnlijk wegblijven zijn vooral degenen die een wetenschappelijke opleiding gaan volgen en sterk gericht zijn op werk en ambitie. Zij willen de wereld in. Voor hen is werken belangrijker dan wonen.

Zo gaat het begrip braindrain zeker ook op voor Fryslân. Er is minder dan elders in Nederland werk voor hbo- en zeker wo-opleiden. En het imago van Friese bedrijven – MKB, familie, ambachtelijk, productiegeoriënteerd – smaakt niet altijd naar meer voor jongeren die een ‘international’ willen zijn of groei ruimte zoeken en het ecosysteem van Friese bedrijven te beperkt vinden. Dit klopt overigens niet per se, maar ja, het zijn jongeren die gevoelig zijn voor imago, merken en de verhalen van andere jongeren die zij buitengaats tegenkomen. Veel jongeren die voor hun opleiding naar elders vertrekken, settelen zich daar ook vanwege een interessante baan of een partner die daar ook een baan heeft. En omdat ze Fryslân minder belangrijk vinden voor hun toekomst.

Jongeren komen erg weinig in beeld via de gewone onderzoeksmethoden. Ze doen er niet graag aan mee, gebruiken een andere taal of begrippen en zijn ook niet altijd ‘betrouwbaar’ omdat ze snel van mening veranderen door de ervaringen en de kennis die ze dagelijks opdoen. Iedereen, de politiek, media, onderzoeksbureaus, is op zoek naar de jongeren, wil ze graag betrekken en aan het woord laten. Naast dat we allemaal graag willen weten wat hen bezighoudt, willen we bovenal dat ze ons de toekomst in helpen. We hebben ze nodig. Zij zijn jong van geest, opgegroeid in het digitale tijdperk, gewend aan interdisciplinair denken en samenwerken en hebben veranderende waarden als het gaat om bezit en welvaart. Ze zijn minder vastgeroest en hebben minder te verliezen; ze zijn vrijer: genoeg redenen om ze meer dan tot op heden het geval is mee te laten bepalen wat er moet gebeuren. Naast de jongeren die uit Fryslân komen en er willen blijven, bevinden zich in de provincie door de sterke Hogeschool en de vestiging van de Campus Fryslân

ook meer jongeren die van elders komen en die tijdelijk of langer kunnen meehelpen met oplossingen en innovaties. Dit gebeurt ook steeds meer. Maar of het zichtbaar genoeg is en structureel veranderingen brengt, moet nog blijken. Het beschermende en traditionele sentiment is in Fryslân erg sterk en de ouderen zijn domweg een veel grotere groep. Dat is overigens altijd zo. Door de hoge levensverwachting ben je veel langer oud dan jong in Nederland. Vergelijk dat eens met landen in Afrika en vraag je af wat dat met een land en de energie en de vernieuwing doet.

Het is dus belangrijk dat jongeren een toekomst zien in Fryslân. Gebruik hun energie, maar dan wel serieus. Niet een avondje meepraten, niet alleen met een schoolwerkstuk of een designproject, maar als onderdeel van het proces van beleid, bestuur en uitvoering. Het versterken van de veerkracht van jongeren en ze nu al belangrijke rollen geven is van levensbelang voor Fryslân. Niet over tien of twintig jaar, maar nu. Dit kan ervoor zorgen dat jongeren hier blijven en dat de provincie jongeren aantrekt. Dat je er in Fryslân toe doet en versneld posities gaat bekleden die je elders niet zult krijgen, dat is de kans voor Fryslân.

Tot slot

Krimp is niet erg, krimp is de bedoeling. Door steeds te blijven hopen op groei en daarmee het huishoudboekje rond te krijgen, worden er verkeerde verwachtingen gewekt en verkeerde keuzen gemaakt. Wereldwijd is krimp zeker de bedoeling en vooral in West-Europa moeten we de ruimte die we innemen sterk beperken. Kan Fryslân zonder groei? Jazeker, feitelijk is er voor Fryslân als geheel al lang vrij weinig groei, we naderen de krimp. Binnen Fryslân zijn er wel grote verschillen. De beste titel van alle beleidsstukken die ik de afgelopen jaren tegenkwam, vind ik nog steeds ‘Fan mear nei better’. Dat moet de overkoepelende term worden voor alles wat we de komende decennia doen.

